

УДК 63:5995

В. Ю. Гром,
аспірант, Інститут агроекології та природокористування НААН, м. Київ, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-5461-6929>

DOI: 10.32702/2306-6792.2024.16.157

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

V. Hrom,
Postgraduate Student, Institute of Agroecology and Environmental Management of NAAS, Kyiv, Ukraine

ECOLOGICAL AND ECONOMIC ASPECTS OF ENSURING UKRAINE'S FOOD SECURITY IN CONDITIONS OF MARTIAL LAW: PROBLEMS AND PROSPECTS

У статті досліджено стан, проблеми та перспективи забезпечення продовольчої безпеки України в умовах воєнного стану. Проаналізовано складові елементи державної аграрної політики. Досліджено вплив збройних конфліктів на аграрний сектор та продовольчі ресурси країни, що постраждала від воєнних дій. Окрему увагу приділено питанням збереження та відновлення сільськогосподарського виробництва, логістики постачання продовольства, а також ефективного управління національними продовольчими резервами. Окреслено основні виклики, з якими стикається уряд та міжнародні організації у забезпеченні продовольчої безпеки під час воєнного стану, та запропоновано рекомендації щодо їх подолання. Наведено та проаналізовано статистичні дані, що відображують реальну ситуацію у сфері забезпечення продовольчої безпеки.

Розглянуто ключові фактори, що впливають на доступність, якість та стабільність постачання продовольства на світові ринки. Проаналізовано роль сільського господарства, державного регулювання в даній галузі, інноваційних технологій та міжнародної співпраці у підтриманні продовольчої безпеки країни. Окреслено додаткові виклики, які постають перед країною, зокрема в умовах зміни клімату та глобалізаційних процесів. Ефективне забезпечення продовольчої безпеки України можливе лише за умови прозорості та прогнозованості законодавства, що забезпечує оптимальне регулювання та сприяння сільськогосподарським товаровиробникам в реалізації виробленої ними продукції. Специфіка аграрного сектору, особливо в умовах воєнного стану, вимагає особливого регулювання суб'єктів господарювання даного сектору економіки України. Отже на сьогоднішній день актуальною є проблема створення ефективної системи забезпечення продовольчої безпеки України та сприяння діяльності підприємцям аграрного сектору економіки задля забезпечення належного рівня продовольчої безпеки держави в умовах сьогодення.

The article examines the state, problems and prospects of ensuring food security in Ukraine under martial law. The constituent elements of the state agrarian policy are analyzed. The impact of armed conflicts on the agricultural sector and food resources of the country affected by military actions is studied. Particular attention was paid to the issues of preservation and restoration of agricultural production, logistics of food supply, as well as effective management of national food reserves. The main challenges faced by the government and international organizations in ensuring food security during martial law are outlined, and recommendations for overcoming them are proposed. Statistical data reflecting the real situation in the field of ensuring food security are given and analyzed.

The key factors affecting the availability, quality and stability of food supply to world markets are considered. The role of agriculture, state regulation in this field, innovative technologies and international cooperation in maintaining the country's food security is analyzed. Additional challenges facing the country are outlined, in particular in terms of climate change and globalization processes. Effective provision of Ukraine's food security is possible only under the condition of transparency and predictability of the legislation, which provides optimal regulation and assistance to agricultural producers in the sale of their products. The main problems facing the country in the field of food supply are

analyzed, including disruption of production chains, destruction of agricultural infrastructure, environmental pollution and reduction of agricultural productivity. Special attention is paid to the impact of military actions on the availability and quality of food, as well as strategies to minimize the negative consequences for the economy and ecology. The paper presents promising directions for the development of the agricultural sector, which can contribute to the strengthening of food security in Ukraine, in particular, the use of innovative technologies, the expansion of international cooperation, and state support for farmers. The specificity of the agricultural sector, especially in the conditions of martial law, requires special regulation of business entities in this sector of the Ukrainian economy. Therefore, today the problem of creating an effective system of ensuring food security of Ukraine and promoting the activities of entrepreneurs in the agrarian sector of the economy in order to ensure the appropriate level of food security of the state in today's conditions is relevant.

Ключові слова: агробізнес, аграрна діяльність, продовольча безпека, воєнні дії, експорт сільськогосподарської продукції, сільське господарство.

Key words: agribusiness, agricultural activity, food security, hostilities, export of agricultural products, agriculture.

ВСТУП

Продовольча безпека є одним з найважливіших аспектів забезпечення національної безпеки будь-якої країни. Забезпечення стабільного постачання продовольства для населення, забезпечення вільного експорту продукції на світові ринки мають критичне значення для підтримки суспільного добробуту та економічної стабільності будь-якої держави. Проте, в умовах воєнного стану ці задачі ускладнюються багатьма факторами, включаючи руйнування інфраструктури, порушення логістичних ланцюгів, загрози для життя фермерів та робітників, мобілізація працівників сільськогосподарської галузі, а також загальне зниження виробничих потужностей аграрного сектора економіки.

Військові конфлікти призводять до різкого зростання невизначеності та ризиків, що суттєво впливають на всі етапи продовольчого ланцюга — виробництва, споживання та експорту. Крім того, під час війни відбуваються зміни у структурі попиту та пропозиції продовольчих товарів, що може призвести до дефіциту основних продуктів харчування та підвищення цін на них.

Україна, як одна з провідних аграрних країн світу, стикається з особливими викликами у забезпеченні продовольчої безпеки під час воєнного стану. Реалії українського сьогодення потребують адаптації існуючих стратегій та механізмів та розробки нових дієвих підходів для підтримки стабільного постачання та експорту продовольства, зокрема шляхом державного регулювання, спрощення існуючих процедур, а також міжнародної співпраці та впровадження інноваційних рішень в даній галузі. У цьому контексті, дослідження проблем забезпечення продовольчої безпеки України в умовах воєнного стану набуває особливої актуаль-

ності та державного значення. Метою даної статті є аналіз основних, існуючих на сьогодні, викликів та бар'єрів на шляху до подолання кризи в галузі забезпечення продовольчої безпеки, а також розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності заходів з підтримки продовольчої безпеки у кризових умовах та забезпечення стабільного експорту сільськогосподарської продукції.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета дослідження — здійснення аналізу забезпечення продовольчої безпеки України в умовах воєнного стану, діяльності сільськогосподарських підприємств, окреслення проблем та перспектив забезпечення експорту сільськогосподарської продукції на світові ринки, оцінка ефективності існуючих процедур на шляху до вирішення вищезазначених напрямів, а також розробка пропозицій щодо вирішення існуючих проблем та покращень в даному напрямку економіки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Серед наукових праць, присвячених значеній проблематиці, можна виділити праці В. Бойко [1], С. Березюк [5], Д. Крилова [6], Є. Кривохижа [7], та інших вчених, які присвячені висвітленню даної проблематики та окресленню існуючих проблем та перспектив забезпечення продовольчої безпеки України в умовах воєнного стану: перегляду існуючих законодавчих процедур та системи дозволів, розробленню та введенню законодавчо врегульованих процедур, що дали б змогу знайти компроміс та одночасно захищати інтереси держави та сільгоспвиробників, в тому числі під час експорту продукції на світові ринки, надання рекомендацій задля спрощення та зручності

для виробників експортувати продукцію. На сьогодні залишаються невирішеними питання оптимізації законодавчого врегулювання та інтересів сільськогосподарських виробників в процесі забезпечення продовольчої безпеки, економічні ризики при реалізації даного напрямку, існуючі навантаження на виробників сільськогосподарської продукції.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Методологічною основою даного дослідження є загальнотеоретичні методи наукового пізнання, фундаментальні положення і принципи економіки, що висвітлені в працях вітчизняних вчених щодо забезпечення продовольчої безпеки держави, зокрема в умовах воєнного стану. Дослідження в галузі забезпечення продовольчої безпеки держави включають різноманітні методи, що спрямовані на аналіз, оцінку та розробку заходів для забезпечення доступності, якості та стабільності продовольчих ресурсів.

Використано методи: статистичний аналіз (для збору та аналізу даних про виробництво, споживання, імпорт та експорт сільськогосподарських продуктів); економічне моделювання (для оцінки впливу економічних факторів на продовольчу безпеку, таких як ціни на сировину, рівень доходів населення, політика субсидій та тарифів); агроекологічні дослідження (вивчення впливу кліматичних умов, зміни землекористування та інших екологічних факторів на виробництво продовольства); технологічні дослідження (спрямовані на дослідження інновацій у виробництві продовольчих товарів, зберіганні та транспортуванні продовольства, нових методів підвищення врожайності, зниження втрат продукції, розвитку агротехнологій та біотехнологій); комплексні системні дослідження (використання інтегрованого підходу для аналізу взаємозв'язків між різними аспектами продовольчої безпеки країни, включаючи використання системного аналізу, моделювання та симуляції для оцінки впливу різних факторів на продовольчі системи країни).

Інформаційну базу дослідження становлять матеріали та офіційні дані Державної служби статистики України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, дослідження вітчизняних учених із питань забезпечення продовольчої безпеки держави, матеріали власних досліджень.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

За висновками міжнародних експертів, війна розпочата РФ в Україні, проти держави

яка на сьогодні є значним постачальником основних зернових культур для всього світу, спричинила продовольчу кризу. Збільшився дефіцит харчових продуктів, особливо в африканських країнах. Хвилюватися варто і за країни, що не залежать напряду від українського експорту: зростання цін на продовольство у всьому світі торкнулось найбільш вразливих країн, від Бангладешу і Мадагаскару до Йємену. Згідно з даними USDA [1], до війни Україна забезпечувала 46% світового експорту соняшникової олії, 9% експорту пшениці, 17% ячменю та 12% кукурудзи на міжнародних ринках. На функціонування світової агропродовольчої системи також вплинули довоєнні проблеми: високі ціни на продукцію сільськогосподарського виробництва (диспаритет цін); низька якість та незадовільна кількість матеріально-технічних засобів для аграрного виробництва (у тому числі засобів захисту рослин та добрив); негативні соціально-економічні наслідки спричинені пандемією COVID-19, а також зміна кліматичних умов на Землі, наслідком яких є втрата біорізноманіття.

З початком бойових дій велика кількість підприємств призупинила свою діяльність, що в свою чергу зруйнувало логістику. Одна із головних логістичних проблем — це блокування країною агресором перевезень сільськогосподарської продукції Чорним морем з українських портів міст Одеси, Миколаєва та Херсону, якими раніше Україною здійснювалось майже все експортне постачання. Агресивні дії РФ призвели до руйнування або повного знищення виробничих потужностей та складських терміналів багатьох підприємств не тільки українських але й закордонних власників. Агресором зруйновані десятки міст та тисячі одиниць інфраструктурних об'єктів у громадах нашої країни. Через війну значна кількість українських громадян була вимушена покинути власні домівки та шукати прихисток, як в безпечних регіонах країни так і за кордоном. Україна понесла не тільки величезні економічні втрати, але були скалічені та вбиті десятки тисяч мирних громадян, у тому числі і діти [1].

Відповідно до відомостей наданих Державною службою статистики України [2], протягом 2018—2022 років прослідковується досить позитивна динаміка щодо експорту деяких груп українських сільськогосподарських товарів на світові ринки. Зокрема, відповідно до української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності (далі — УКТ ЗЕД) живих тварин та продуктів тваринного походження в 2018 році експортовано на суму 1 210 638, 30 тис. дол. США,

Таблиця 1. Загальні суми експорту сільськогосподарських товарів за групами УКТ ЗЕД "Живі тварини, продукти тваринного походження", "Продукти рослинного походження", "Жири та олії тваринного або рослинного походження", "Готові харчові продукти" в період з 2018 по 2022 роки, тис. дол. США*

X	2018	2019	2020	2021	2022	2018 – 2021 (>, <)*	2021 – 2022 (>, <)*
Живі тварини, продукти тваринного походження	1 210 638,30	1 277 015,80	1 188 164,80	1 345 194,80	1 471 818,70	> 11,12%	>9,41%
Продукти рослинного походження	9 886 060,40	12 914 543,10	6 739 195,40	15 538 028,40	13 472 682,90	>57,17%	<13,30%
Жири та олії тваринного або рослинного походження	4 496 511,00	4 732 237,50	5 746 921,70	7 037 234,20	5 948 570,70	>56,51%	<15,47%
Готові харчові продукти	3 018 600,80	3 220 383,80	3 361 028,20	3 788 474,90	2 496 887,00	>25,51%	<34,09%

> — зростання;
< — зменшення.

Джерело: узагальнено автором за даними [2].

а в 2022 році цей показник склав 1 471 818, 70 тис. дол. США. Одночасно варто зазначити, що готових харчових продуктів в 2018 році експортовано на загальну суму 3 018 600,80 тис. дол. США, в свою чергу в 2022 році загальний експорт даного виду товарів склав 2 496 887,00 тис. дол. США. Докладніше щодо основних показників експорту сільськогосподарської продукції в період з 2018 по 2022 роки за УКТ ЗЕД "Живі тварини, продукти тваринного походження", "Продукти рослинного походження", "Жири та олії тваринного або рослинного походження", "Готові харчові продукти" зазначено в табл. 1.

Проаналізувавши вищезазначені показники можна дійти висновку, що військові дії в Україні суттєво вплинули на експорт більшості сільськогосподарських товарів, що спричинило як збільшення деяких показників, так і зменшення основної маси інших. Збільшення показників, зокрема експорту живих тварин та продуктів тваринного походження, стало можливим завдяки підтримці міжнародних партнерів України. Аграрний бізнес є важливою складовою продовольчої самозабезпеченості населення необхідними продуктами харчування та продовольчою сировиною, що підтверджують довоєнні статистичні дані. На сільське господарство України припадало близько 20% ВВП (із врахуванням суміжних галузей на ланцюгу створення доданої вартості), більше 40% доходів від експорту, працювало близько 15% загальної чисельності населення, виробники забезпечували місцеве населення майже 100% споживання основних сільськогосподарських культур [3]. У відповідь на виклики, які виникли через військові дії, багато країн та міжна-

родних організацій збільшили свою підтримку України. Це включає фінансову допомогу та спрощення митних процедур для експорту української продукції. Одночасно, важливим є попит на альтернативні ринки. Блокування традиційних маршрутів змусило українських експортерів шукати нові ринки збуту товарів. Це привело до збільшення експорту до країн, які раніше не були основними торговельними партнерами України, але у зв'язку з власною необхідністю та співпраці задля підтримки української економіки стало за можливе збільшити постачання продукції на нові ринки збуту. Водночас, зменшення основної маси експорту сільськогосподарської продукції пов'язано, в першу чергу, з логістичними труднощами. Військові дії призвели до руйнування інфраструктури, що значно ускладнило транспортування продукції. Заблоковані порти, пошкоджені залізничні шляхи та автошляхи стали серйозною перешкодою для експорту. Додатково, військові дії на півдні України, зруйновані ферми та поля, заміновані території та нестача робочої сили призвели до зменшення обсягів виробництва продукції в цілому.

Для забезпечення продовольчої безпеки держави в умовах військового стану доцільно інвестувати в створення великих промислових агровиробництв сфокусованих на технічні та зернові культури, що далі доцільно використовуватися як паливо та корм для тваринництва.

Загальний напрямок агровиробництва повинен зосередитися на сталих та кліматично дружніх рішеннях, а саме надання переваг агроекологічним практикам: точному землеробству, використанню сівозмін та біологічно різноманітного полікультурного підходу у рос-

лиництві; дрібномасштабному тваринництву з високими стандартами добробуту тварин [3].

Окремо необхідно зазначити щодо міжнародної підтримки українського агроекспорту. Міжнародні партнери активно підтримують Україну в сільськогосподарському секторі, що є життєво важливим для економіки країни. Ця підтримка включає фінансову допомогу, технічну допомогу, інвестиції в інфраструктуру та розвиток ринків. До основних напрямків такої підтримки належить фінансова допомога, що включає в себе кредити та гранти. Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) та інші міжнародні фінансові інституції надають кредити та гранти на підтримку сільськогосподарських проектів в Україні. Ці кошти використовуються для модернізації обладнання, впровадження нових технологій та розвитку інфраструктури. Додатково Європейський Союз фінансує програми, спрямовані на розвиток сільських територій, що мають на меті підтримку фермерів, розвиток сільськогосподарських кооперативів та створення нових робочих місць у сільській місцевості України.

Додатково, міжнародні організації надають допомогу передовими технологіями та знаннями у сфері сільського господарства. Це включає нові методи вирощування культур, управління ґрунтами, зрошення та захисту рослин.

Окремо варто зауважити щодо правового регулювання питань забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану. Так, Кабінетом Міністрів України було прийнято постанову від 01.04.2022 № 398 "Деякі питання здійснення фітосанітарних заходів та процедур, заходів державного контролю у сферах ветеринарної медицини, безпечності та окремих показників якості харчових продуктів в умовах воєнного стану" (далі — Постанова № 398), якою було встановлено, зокрема, умови здійснення фітосанітарного контролю при ввезенні на митну територію України об'єктів регулювання, що класифікуються за товарними групами 07, 08, 09, 10, 11, 12, згідно УКТЗЕД.

Окрім того, встановлено добровільний контроль для вивезення із карантинних зон, що здійснюється державними фітосанітарними інспекторами виключно на вимогу особи. Разом з тим, міжнародні торговельні відносини України щороку розширюються. Зростає кількість імпорту та експорту рослинної продукції, серед якої окреме, вагоме, місце посідає насіннєвий і садивний матеріал, свіжі фрукти та овочі з різних країн світу, що створює ре-

альну загрозу інтродукції нових шкідливих організмів, відсутніх на території України. Значний фітосанітарний ризик продукції становлять шкідники, хвороби та бур'яни, які можуть потрапити на територію України, зокрема, кадровий жук, картопляна білшка, томатна міль-мінер, жовто-бурий мармуровий клоп, натальська фруктова муха, індійська сажка пшениці, соснова стовбурова нематода та інші.

Дані регульовані шкідливі організми за наявності рослин-господарів та за сприятливих кліматичних умов можуть акліматизуватись на території України, що може завдати значної шкоди сільськогосподарській галузі та призвести до значних економічних наслідків для виробників, та Держави загалом. Саме регульовані шкідливі організми здатні різко знизити валове виробництво та якість продукції, а в окремих випадках навіть цілком знищити врожай. В свою чергу це може призвести до дефіциту та зростання собівартості продукції, а також вимушеного, і не завжди раціонального, регулювання чисельності регульованих шкідливих організмів із застосуванням засобів захисту рослин.

Щодо органів від яких безпосередньо залежить рівень забезпечення продовольчої безпеки України, варто окремо відзначити Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів (Держпродспоживслужба). Так, Держпродспоживслужба постійно контролює ситуацію щодо недопущення занесення та розповсюдження карантинних організмів на територію України, задля унеможливлення вищезазначених економічних наслідків для підприємців. При ввезенні та вивезенні (імпорті) об'єктів регулювання державні інспектори повинні ретельно перевіряти кожну партію об'єктів регулювання та відбирати зразки для проведення фітосанітарної експертизи (аналізів) фітосанітарними лабораторіями. Лише після підтвердження відсутності регульованих шкідливих організмів у вантажах з об'єктами регулювання дозволяється їх подальший рух до країни призначення. Водночас існує ризик занесення на територію України регульованих шкідливих організмів, оскільки відповідно до Постанови № 398 на період воєнного стану у разі ввезення на митну територію України об'єктів регулювання, що класифікуються за товарними групами 07 (Овочі та деякі їстівні коренеплоди і бульби), 08 (Їстівні плоди та горіхи; шкірки цитрусових або динь), 09 (Кава, чай, мате або парагвайський чай, прянощі), 10 (Зернові культури), 11 (Продукція борошномельно-круп'я-

ної промисловості; солод; крохмалі; інулін; пшенична клейковина), 12 (Насіння і плоди олійних рослин; інше насіння, плоди та зерна; технічні або лікарські рослини; солома і фураж) згідно з УКТЗЕД, фітосанітарний контроль здійснюється державними фітосанітарними інспекторами виключно методами внутрішнього та/або зовнішнього інспектування, без проведення огляду та фітосанітарної експертизи (аналізу). Унаслідок того, що положення Постанови № 398 звужують повноваження органів контролю, зокрема Держпродспоживслужби, фітосанітарний контроль здійснюється без проведення огляду та фітосанітарної експертизи (аналізу), збільшення кількості порушень фітосанітарних вимог України в 2022—2023 роках не знайшло свого відображення у виявленні регульованих шкідливих організмів, а відбулось суттєве зниження виявлення регульованих шкідливих організмів в об'єктах регулювання вищезазначених груп товарів, що свідчить про неналежну ефективність проведення відповідних заходів. Встановлена Постановою № 398 добровільність виключно за заявою особи контролю при ввезенні об'єктів регулювання, в тому числі й насіння з карантинних зон, призвело до фактичної безконтрольності вивезення із карантинних зон відповідних об'єктів регулювання, що може завдати значної економічної шкоди сільськогосподарським товаровиробникам у разі їх поширення на території України. Одночасно варто зазначити, що з метою охорони території від проникнення регульованих шкідливих організмів першочерговим завданням в усіх країнах світу є здійснення фітосанітарних заходів по недопущенню і локалізації поширення регульованих шкідливих організмів. Держави об'єднують свої зусилля для відкритої міжнародної системи торгівлі з дотриманням вимог діючого законодавства, екологічної та фітосанітарної безпеки. З огляду на вищезазначене, зважаючи на зростаючі ризики занесення та укорінення регульованих шкідливих організмів на території України та недопущення їх подальшому поширенню, а також беручи до уваги необхідність продовження міжнародної торгівлі рослинами та продуктами рослинного походження та диверсифікації експорту української продукції, а також реалізації євроінтеграційного вектору України під час воєнного стану, на сьогодні існує необхідність щодо внесення змін до діючого законодавства, зокрема до Постанови № 398, щодо чіткого врегулювання існуючих процедур при експорті об'єктів регулювання, задля підтримки іміджу Держави Україна як

надійного та прозорого бізнес-партнера та унеможливлення настання можливих збитків для українських товаровиробників. Україна провела гармонізацію горизонтального законодавства з правом ЄС та ухвалила всі рамкові закони, які регулюють питання системи стандартизації, метрології, акредитації, а також оцінки відповідності та ринкового нагляду. Досягнуто значного прогресу в адаптації й запровадженні секторального (вертикального) законодавства — прийнято 25 із 27 технічних регламентів, триває перегляд затверджених технічних регламентів з метою приведення їх у відповідність до нових директив та регламентів ЄС. Створено національну інфраструктуру якості, що відповідає вимогам ЄС та СОТ, забезпечено функціонування національного органу стандартизації, національного органу акредитації, акредитовано та призначено органи оцінювання відповідності й органи державного ринкового нагляду. Скасовано обов'язкову сертифікацію продукції, відбувається гармонізація національних стандартів з міжнародними та європейськими [3].

Додатково, експерти з різних країн проводять тренінги та надають консультації українським фермерам щодо ефективного ведення сільського господарства, підвищення врожайності та зниження витрат.

Також інвестуються кошти в розвиток логістичної інфраструктури, включаючи будівництво та модернізацію елеваторів, складських приміщень та транспортних мереж. Це допомагає знизити втрати врожаю та підвищити ефективність експорту.

Необхідно відзначити зусилля українського уряду спрямовані на забезпечення продовольчої безпеки та економіки Держави, за результатами яких Європейський Союз та інші країни надають Україні торговельні преференції, що дозволяє збільшити експорт сільськогосподарської продукції. Це включає зниження тарифів та скасування квот на певні види продукції, надання гуманітарної допомоги у вигляді аграрних комплектів, які включають насіння, добрива та інші необхідні матеріали для фермерів, постраждалих від війни.

Варто відмітити також програми з розмінування та відновлення сільськогосподарських земель, які були пошкоджені або забруднені внаслідок військових дій, що фінансуються міжнародними партнерами. Забезпечення продовольчої безпеки на належному рівні вказує на те, що за будь-яких умов держава гарантує населенню отримання необхідної кількості продуктів харчування. Проте, досягнення про-

Таблиця 2. Загальні суми експорту сільськогосподарських товарів за групами УКТ ЗЕД "Живі тварини, продукти тваринного походження", "Продукти рослинного походження", "Жири та олії тваринного або рослинного походження", "Готові харчові продукти" в період з 2018 по 2022 роки до країн Європи, тис. дол. США*

Країна	Рік					2021-2022 % (>,<)
	2018	2019	2020	2021	2022	
Австрія	553,2	598,3	580,0	915,1	822,1	<10,16%
Бельгія	603,5	680,7	560,9	659,0	466,6	<29,19%
Болгарія	513,9	482,2	511,5	835,2	1426,0	>70,74%
Хорватія	-	37,2	29,5	45,7	73,4	>60,57%
Кіпр	5,5	6,1	31,8	47,4	54,8	>15,61%
Чехія	878,0	920,9	826,2	1414,5	1252,0	<11,49%
Данія	250,0	254,7	216,8	285,8	231,2	<19,01%
Естонія	152,1	139,9	109,7	168,6	125,3	<25,68%
Фінляндія	80,6	46,2	54,5	110,8	61,6	<44,41%
Франція	537,6	596,5	592,3	896,4	586,0	<34,63%
Німеччина	2208,4	2383,0	2071,7	2866,3	2264,6	<20,99%
Греція	279,9	274,2	178,8	212,7	184,0	<13,49%
Угорщина	1646,0	1562,8	1263,8	1622,0	2270,8	>40,01%
Ірландія	77,5	153,2	94,3	97,8	44,8	<54,19%
Італія	2628,8	2418,9	1928,9	3469,2	1647,2	<52,51%
Латвія	294,4	300,1	229,4	288,5	296,9	>2,91%
Литва	342,7	410,8	431,4	576,9	662,0	>14,75%
Люксембург	7,3	20,2	17,4	15,7	9,1	<42,04%
Мальта	65,7	62,6	88,5	30,2	9,7	<67,81%
Нідерланди	1603,5	1848,4	1802,2	2262,5	1540,7	<31,89%
Польща	3257,2	3295,8	3272,6	5227,4	6653,0	>27,27%
Португалія	247,0	282,2	233,9	341,2	135,7	<60,23%
Румунія	932,6	1005,6	1080,9	1543,4	3855,8	>149,86%
Словаччина	863,9	709,6	446,7	999,2	1506,7	>50,08%
Словенія	33,3	38,9	40,2	75,5	58,9	<21,99%
Іспанія	1369,9	1500,8	1250,2	1677,2	1572,2	<6,26%
Швеція	70,2	77,1	72,5	107,5	78,0	<27,44%

> — зростання;

< — зменшення.

Джерело: узагальнено автором за даними [2].

довольчої безпеки є можливим лише завдяки вирішенню цілого комплексу проблем, серед яких цільне місце займає виробництво сільськогосподарської продукції, її зберігання, переробка та реалізація [4].

Відомості щодо експорту сільськогосподарських товарів за групами УКТЗЕД "Живі тварини, продукти тваринного походження", "Продукти рослинного походження", "Жири та олії тваринного або рослинного походження", "Готові харчові продукти" в період з 2018 по 2022 роки до країн Європи наведено в Таблиці 2.

Проаналізувавши вищенаведені відомості, можна дійти наступних висновків. Так, в період з 2018 по 2021 рік прослідковується збільшення експорту української сільськогосподарської продукції на європейський ринок.

До прикладу, в 2018 році до Франції, однієї з найбільших країн Європи, експортовано української сільськогосподарської продукції на суму 537,6 млн дол. США, в свою чергу в 2021 році — 896,4 млн дол. США. Франція має великий ринок для споживання сільськогосподарських товарів, тому аграрний сектор країни потребує

різноманітних продуктів для забезпечення внутрішнього попиту та виробництва. Як країна Європейського Союзу (ЄС), Франція надає українським виробникам доступ до європейського ринку, що відкриває можливості для зростання експорту продукції та підвищення іміджу та доходів українських товаровиробників. Додатково, угода про асоціацію між Україною та ЄС створює сприятливі умови для торгівлі, знижуючи тарифи та спрощуючи митні процедури. Співпраця з Францією сприяє обміну сучасними технологіями та знаннями у сфері сільського господарства. Це дозволяє українським виробникам впроваджувати передові методи виробництва та підвищувати ефективність своєї роботи. Додатково, зацікавлені французькі компанії активно інвестують в український аграрний сектор, що сприяє розвитку виробничих потужностей та покращенню якості продукції. Інвестиції також сприяють створенню нових робочих місць та розвитку сільських територій в Україні. Значне збільшення експорту в період з 2018 по 2021 рік прослідковується також до таких країн як Чехія, Італія, Литва, Нідерланди, Німеччина, Іспанія.

Відображені показники дозволяють дійти висновку щодо стабільного попиту та зацікавлення внутрішніх ринків даних країн на українську сільськогосподарську продукцію.

Збільшення населення та підвищення рівня життя в країнах ЄС сприяють зростанню попиту на продовольчі товари, зокрема на зернові, олійні культури, фрукти та овочі. Варто зауважити, що Україна відома своєю якісною, доступною та екологічно чистою сільськогосподарською продукцією. Європейські споживачі цінують високі стандарти безпеки та якості, які забезпечуються українськими виробниками. Завдяки нижчим витратам на виробництво та оплату праці, українська продукція є конкурентоспроможною за ціною на європейському ринку, що робить її привабливою для імпортерів та кінцевих споживачів. Розвинена транспортна інфраструктура, включаючи порти на Чорному морі, залізничні та автомобільні шляхи, забезпечують ефективний експорт продукції до країн ЄС. Додатково, угода про асоціацію між Україною та ЄС сприяє спрощенню певних процедур та встановленню спільних стандартів, що сприяє потраплянню української продукції на ринок ЄС. Україна пропонує широкий асортимент сільськогосподарської продукції, включаючи зернові, олійні культури, фрукти, овочі та інші продукти. Додаткові інвестиції в сучасні аграрні технології дозволяють українським виробникам підвищувати продуктивність та ефективність виробництва, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності їх продукції. В результаті, українська сільськогосподарська продукція має значний потенціал для зростання на ринках ЄС, забезпечуючи стабільний попит та високий рівень задоволення споживачів. Одночасно, необхідно зауважити щодо експорту української сільськогосподарської продукції в умовах воєнного стану. Відповідно до відомостей наведених в Таблиці 2, в 2022 році відбулось відчутне зменшення експорту продукції на європейські ринки, лише до деяких країн Європи зафіксовано збільшення експорту. Зокрема, такими країнами є: Польща (експортовано товарів на суму 6653,0 млн дол. США), Болгарія (експортовано товарів на суму 1426,0 млн дол. США), Угорщина (експортовано товарів на суму 2270,8 млн дол. США), Румунія (експортовано товарів на суму 3855,8 млн дол. США), Словаччина (експортовано товарів на суму 1506,7 млн дол. США).

Не дивлячись на умови сьогодення, в умовах воєнного стану Україна змогла значно збільшити експорт своєї сільськогосподарської

продукції до значної кількості країн Європи завдяки кільком ключовим чинникам. Війна спонукала українських виробників активніше шукати нові ринки збуту в Європі. Збільшення співпраці з європейськими країнами стало стратегічно важливим кроком для забезпечення стабільних доходів та підтримки економіки. Відкриття нових ринків дозволило диверсифікувати експортні потоки та налагодити нові напрями співпраці задля підтримки економіки Держави. Додатково, відмова європейських країн від імпорту сільськогосподарських товарів з Росії створила дефіцит продовольства, який заповнила українська продукція. Європейські споживачі та бізнеси активно шукають альтернативи російським товарам, надаючи перевагу українській продукції завдяки її якості та доступності. Варто відзначити також зусилля міжнародних партнерів, таких як ООН, Туреччина та інші країни, спрямовані на розблокування українських портів на Чорному морі, що дозволило здійснення експорту морським шляхом. Це значно полегшило транспортування великих обсягів зернових та інших сільськогосподарських товарів до країн ЄС. Міжнародна спільнота активно підтримує Україну в її боротьбі, що включає не лише політичну та фінансову допомогу, але й збільшення закупівель української продукції. Це не лише допомагає українській економіці, але й демонструє солідарність з українським народом. Європейські країни активно підтримують українських виробників, купуючи їх продукцію та сприяючи таким чином стабільності аграрного сектору України. Завдяки вищезгаданим чинникам Україна змогла значно збільшити експорт своєї сільськогосподарської продукції до країн Європи. Це сприяло стабілізації економіки, підтримці аграрного сектору та забезпеченню доходів для українських фермерів. Перспективи подальшого зростання експорту залишаються високими, оскільки міжнародна спільнота продовжує підтримувати Україну, а попит на якісну українську продукцію зростає.

Для забезпечення продовольчої безпеки держави в умовах військового стану доцільно здійснювати інвестиції в створення великих промислових агровиробництв, спрямованих на вирощування технічних та зернових культур. Ці культури можуть бути подальшими джерелами пального і корму для тваринництва [6].

ВИСНОВКИ

Забезпечення продовольчої безпеки України в умовах воєнного стану є складним і бага-

тогранним завданням, яке вимагає комплексного підходу та активної співпраці як національних, так і міжнародних партнерів. У процесі дослідження було виявлено кілька ключових аспектів, які сприяють досягненню цієї мети:

— війна змусила українських виробників активно шукати нові ринки в Європі та інших регіонах світу, що сприяло диверсифікації експортних потоків та зниженню ризиків, пов'язаних з військовими діями;

— відмова європейських країн від імпорту сільськогосподарських товарів з Російської Федерації створила можливості для збільшення експорту української продукції, яка користується попитом завдяки своїй якості та доступності;

— завдяки зусиллям міжнародних партнерів було частково відновлено морське транспортування сільськогосподарської продукції, що значно полегшило експорт великих обсягів товарів до країн ЄС та інших регіонів;

— міжнародна спільнота активно підтримує Україну, що включає як фінансову, так і гуманітарну допомогу, а також збільшення закупівель української продукції. Це сприяє стабілізації аграрного сектору та забезпеченню доходів для українських фермерів;

— український уряд впроваджує нові інструменти, спрямовані на підтримку аграрного сектору в умовах війни, включаючи фінансові стимули, забезпечення логістичної підтримки та технічної допомоги фермерам.

Перспективи забезпечення продовольчої безпеки України залишаються позитивними, оскільки країна демонструє здатність адаптуватися до нових умов і ефективно використовувати наявні ресурси. Подальша співпраця з міжнародними партнерами, підтримка національної аграрної політики та розвиток інноваційних технологій у сільському господарстві сприятимуть зміцненню продовольчої безпеки та економічної стабільності України.

Література:

1. Бойко В.О., Бойко Л.О. Продовольча безпека та ризики для аграрного виробництва під час війни в Україні // Економіка та суспільство. 2022. № 41. С. 43—50.

2. Державна служби статистики України: відповідь на запит на отримання публічної інформації (лист від 26.06.2024 № 15.1.4-22/1341Пі-24).

3. Собкевич О.В., Шевченко А.В. та інші. Пріоритети забезпечення стійкості промисловості й аграрного сектору економіки України в

умовах повномасштабної війни: аналітична доповідь / за ред. Я. А. Жаліла. — Київ: НІСД, 2023. 49 с.

4. Україна та глобальна продовольча безпека в умовах війни: аналітичний огляд експертів Національного інституту стратегічних досліджень. 14.03.2022.

5. Березюк С.В., Гонтарук Я.В., Ясінська Б.О. Забезпечення продовольчої безпеки держави в умовах воєнного стану // Економіка та суспільство. 2023. № 47. С. 64—72.

6. Крилов Д.В., Проблеми забезпечення продовольчої безпеки України в сучасних умовах // Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління. 2023. № 7. С. 95—100.

7. Кривохижа Є.М., Башлай С.В., Курило Ю.А. Стратегія забезпечення продовольчої безпеки в умовах війни // Економіка та суспільство. 2023. № 55. С. 94—104.

References:

1. Boyko, V.O. and Boyko, L.O. (2022), "Food Security and Risks for Agricultural Production During the War in Ukraine", *Economy and Society*, vol. 41, pp. 43—50.

2. State Statistics Service of Ukraine (2024), "Response to a public information request (letter dated 26.06.2024 No. 15.1.4-22/1341Pi-24)", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 15 July 2024).

3. Sobkevych, O.V. and Shevchenko, A.V. (2023), [Priorities for Ensuring the Resilience of Industry and the Agricultural Sector of Ukraine's Economy During Full-Scale War: Analytical Report], NISS, Kyiv. 49 p.

4. National Institute for Strategic Studies (2022), "Ukraine and Global Food Security in Wartime: Analytical Review by Experts of the National Institute for Strategic Studies", available at: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ukrayina-ta-hlobalna-prodovolcha-bezpeka-v-umovakh-viyny> (Accessed 15 July 2024).

5. Bereziuk, S.V., Gontaruk, Ya.V. and Yasinska, B.O. (2023), "Ensuring State Food Security During Martial Law", *Economy and Society*, vol. 47, pp. 64—72.

6. Krylov, D.V. (2023), "Problems of Ensuring Food Security of Ukraine in Modern Conditions", *Problems of Modern Transformations. Series: Economics and Management*, vol. 7, pp. 95—100.

7. Kryvokhyzha, Ye.M., Bashlai, S.V. and Kurylo, Yu.A. (2023), "Strategy for Ensuring Food Security in Wartime", *Economy and Society*, vol. 55, pp. 94—104.

Стаття надійшла до редакції 30.07.2024 р.